2016-06-21

Kungsörn

Kungsörn bygger stora risbon i grova träd eller på klipphyllor. Den häckar framför allt i de norra delarna av landet, från norra Värmland, Dalarna och Gästrikland och norrut. I övriga Sverige finns enstaka spridda par, förutom lokalt i Skåne samt på Gotland där reviren ligger tätt. Avstånden mellan reviren är stora, i allmänhet 10–20 km.

Ekologiska krav
Kungsörn förekommer främst i sammanhängande skogs- och fjällområden, men till exempel i Skåne och på Gotland även i dungar eller mindre skogsområden i anslutning till kulturlandskap.
Boet byggs i träd som har så grova grenar att det klarar att bära det stora tunga risboet som är placerat i trädets övre del. Tillräckligt grovgreniga trädkronor utvecklas först när trädet har uppnått en hög ålder. Medelåldern för utnyttjade tallar i norra Sverige var i en studie över 300 år (träd yngre än 200 år användes inte alls), men är betydligt lägre söderut. Det vanligaste boträdet är tall, men häckning förekommer också i gran, björk, asp och i södra Sverige bok och ek. Trädet får inte stå invuxet i täta bestånd så att örnarnas inflygning hindras. I Norrland är det vanligt med häckningar i grova tallar belägna i eller i anslutning till bergbranter. Boet kan också byggas på en klipphylla; det är den vanligaste boplaceringen i fjällen och relativt ofta förekommande även i Norrlands inland. Såväl bon i träd som på klippor är ofta sydvända. Varje par har ofta flera alternativa boplatser, som kan ligga flera kilometer från varandra. Arten är långlivad och boplatser används under lång tid, ofta under flera decennier.
Arten är känslig för störningar i boets närhet, särskilt i anslutning till äggläggning och under ruvning. Boplatsen ligger därför oftast skyddad från direkt insyn och som regel långt från vägar, stigar, bebyggelse eller andra platser med mänsklig aktivitet. Under häckningens senare delar tolererar de flesta kungsörnspar måttliga störningar. Känsligheten för störning varierar mellan olika par.
Häckningen inleds redan i januari–februari och äggen läggs i mars eller början av april. Ungarna blir oftast flygga i mitten–slutet av juli men uppehåller sig i reviret in i september. Det händer ganska frekvent att par hoppar över häckning vissa år.

Utbredning och regionala skillnader
Huvudparten av beståndet (ca 90 %) finns i Norrland och Dalarna. Förekomsterna i Svealand och Götaland består av enstaka par, förutom lokalt i Skåne och framför allt på Gotland där kungsörnsbeståndet är mycket tätt i jämförelse med andra platser i Sverige och världen.
Kungsörnen är på sakta expansion i södra och mellersta Sverige.

SKOGSSTYRELSEN

WWW.SKOGSSTYRELSEN.SE

Författare: Jonas Grahn, Martin Tjernberg och Mikael Svensson, ArtDatabanken.

Indikator på skyddsvärd skog
Saknar signalvärde för skyddsvärda skogsmiljöer. Kungsörnen utnyttjar huvudsakligen gamla träd med kraftiga grenar, vilket innebär en viss koppling till områden med förekomst av gammal skog, främst i Norrland.

Faktorer som missgynnar eller hotar arten
De två viktigaste hotfaktorerna är brist på lämpliga boträd tillsammans med mänsklig störning och förföljelse.

Behov av hänsyn – allmänt
I normalfallet är god miljöhänsyn tillräckligt. Hänsyn ska främst tas mot boplatser (bon som används och alternativbon). Arten kan utnyttja enskilda boplatser under mycket lång tid.
Vid fynd av häckande kungsörn ta kontakt med Skogsstyrelsen. Kännedom om häckningslokaler för kungsörn bör i övrigt inte spridas till andra personer än berörda markägare och de som utför skogsbruksåtgärder.

Miljöhänsyn vid skogsbruksåtgärder
• Avstå från skogliga åtgärder inom 500 meter från aktiva bon under perioden 1 januari–31 augusti (1 februari–31 augusti i Västerbottens och Norrbottens län). Den absolut känsligaste perioden är från februari till mitten av maj. Graden av störningskänslighet varierar mellan enskilda par och beror bland annat på hur terrängen ser ut. Kungsörnen är extra känslig för störning inom synhåll från boet.
• Lämna en skyddszon kring alla kungsörnsbon vid avverkning. Boträdets placering styr behovet av skyddszon, och bredden måste bedömas från fall till fall. Skyddszonen ska vara tillräckligt bred för att skapa skydd mot insyn, erbjuda lämpliga sittplatser och förhindra att boträdet blåser ner.
• Dela upp avverkningar så att det hela tiden finns sammanhängande äldre skog i någon riktning från boet.
• Lämna hänsynsytor med trädgrupper vid gallring och föryngringsavverkning, gärna i ostörda lägen och i anslutning till berg och i branta sluttningar.
• Undvik att dra skogsbilvägar närmare kungsörnsbon än 200 meter.

Tips på ytterligare åtgärder som gynnar arten
• Spara tallar som har förutsättningar att bli framtida boträd (gamla grovgreniga träd, helst med platt krona och gärna missformade toppar) i ostörda lägen, inklusive några sitt-träd som hänsynsträd vid gallring och avverkning.
• Planera lämnandet av hänsynsträd så att framtida konflikter med skogsbruk eller andra intressen minimeras.
• Försiktig frihuggning i anslutning till grova tallar som inte nyttjas av örnar kan underlätta inflygning och göra det möjligt för örnar att bygga bo.
• Stäng om möjligt av skogsbilvägar i känsliga områden under häckningssäsongen, särskilt under den känsligaste perioden från februari till slutet av maj. Undvik att gå fram till boet under perioden 1 januari–31 augusti.
• Kungsörnen kan acceptera konstgjorda bon om de placeras rätt. Konstgjorda bon kan vara ett sätt att styra örnarna till ostörda områden och att minimera konflikter med bland annat skogsbruksintressen.

Områdesskydd och frivilliga avsättningar
Häckande kungsörn är i normalfallet inte i behov av områdesskydd. I de fall kungörnsbon är belägna i områden med inslag av naturskogskvaliteter är det lämpligt att avsätta dessa för naturvård.

Skydd i form av beträdnadsförbud bör övervägas för utsatta boplatser.

Skogsvårdslagstiftningen
• Ta inte bort äldre vindfällen, högstubbar och torrakor, äldre träd vid ägogränser och myrstackar, äldre lövträd (särskilt asp) i barrskog m.m. Spara biologiskt värdefulla träd (SKSFS 7:8).
• Undvik skogsbruksåtgärder som kan skada hänsynskrävande miljöer, som t.ex. strand- och sumpskogar med naturskogskaraktär, äldre skog på uddar och öar, raviner, klyftor och blockmarker samt berg- och rasbranter, äldre hällmarksskog, äldre sandtallskogar, naturskogsrester, äldre trädbestånd med mycket hänglavar eller död ved (SKSFS 7:17).
• Lämna funktionella skyddszoner med träd och buskar mot hänsynskrävande miljöer, som rovfågelsbon m.m. (SKSFS 7:21).
• Skydda bon av kungsörn från störningar under 1 januari till 31 augusti (från 1 februari i Västerbottens och Norrbottens län) (SKSFS 2013:2).

Lästips
Artfakta för kungsörn. ArtDatabankens webbplats,
http://artfakta.artdatabanken.se//taxon/100011
Naturvårdsverket 2011. Åtgärdsprogram för kungsörn 2011–2015 (Aquila chrysaetos). Naturvårdsverket, rapport 6430.
Svedlund, L. 2014. Hänsyn till kungsörn. Skogsstyrelsen. Rapport 24 sid.

Populationsstorlek: 680 par

Populationsutveckling:
1980–2012: ökning 25 %
2001–2012: stabil

Rödlistestatus 2015: Nära hotad (NT)

Fågeldirektivets Bilaga 1: Ja